

MİLLİ KİMLİĞİN İNŞASI: BİR TERÖR OLAYI ÖRNEĞİ

(The Construction of National Identity: An Example of a Terrorist Attact)

Gülten UÇAN*

ÖZET

Uluslararası dünya sistemi meşruiyetini, diğerlerinden farklı olduğu iddiasına yaslanan “uluslar”ın her birinin bir devleti olması gerektiği savından alır¹. Bu sistemin sürekliliği de insanların sadece fiziksel, hukuksal ya da siyasal olarak değil, temelde zihinsel düzeyde bir ulusa ait diğer ulusların mensuplarından da farklı olduklarına ikna edilmelerine bağlıdır. Milliyetçilik –siyaset bilimi literatüründe yaygın kabul gören bir yaklaşımla- modernite düşüncesi ile birlikte ortaya çıkan ve amacı ulus-devletin iktidarına milli kimlik inşası yoluyla meşruiyet kazandırmak olan bir ideolojidir. Milli kimlik kişinin adı kadar doğal, onun kadar unutulmaz bir kimliklenme biçimi olmak zorundadır. Bu nedendir ki milliyetçilik sadece aşırı ve militan anlamda siyasal bir düşünüş biçimi olarak ele alınmaz. Ulus olma fikrinin sorgulanmadan kabul edilmesini sağlayan, ulusu olmadığı halde var eden her temsil biçimi, her pratik milliyetçilik bağlamında ele alınabilir.

Bu çalışma milliyetçiliğin gazeteler aracılığıyla kimlik inşa etme sürecini sergileme amacı gütmektedir. Gazetelerin kriz dönemlerinde atağa kalkınan milli birlik temasını oluşturma biçimleri, stratejileri Van Dijk’ın ideolojik kategorileri yardımı ile analiz edilmiştir. İngiliz Konsolosluğu’nun ve HSBC Bankası’nın bombalanması olaylarının 21 Kasım 2003’e ait yedi gazetede (Hürriyet, Milliyet, Sabah, Cumhuriyet, Vakit, Zaman) nasıl yer aldığı, haber söylemlerinin nasıl kurulduğu incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Milliyetçilik, Milli Kimlik, Söylem Analizi, Gazete Haberi, Terörizm

ABSTRACT

International system of the world takes its legitimacy from the hypothesis that all nations which claim to be different from each other are supposed to have a state. The persistence of this system does not only depend on persuading the citizens of a nation that they are different physically, legally or politically but also mentally compared to other nations. Nationalism – with an approach that is widely accepted in the litterateur of political science – is an ideology that emerges with the thought of modernity. It aims legitimise nation-state’s power via building a national identity. National identity has to be a way of identification as natural or unforgettable as a person’s name. That is why nationalism cannot be considered as a political thought being excessive and militant. Every kind of representation which provides the acceptance of the idea of being a nation without being questioned, which makes a nation exist when not existing can be considered as a practical nationalism.

This study aims to manifest the identity which the nationalism builds through the newspapers. The formation of national alliance ways and strategies of the newspapers that speed up during a crisis are analyzed with the help of Van Dijk’s ideological categories. It is examined how the bombing attacks on the British Consulate and HSBC Bank in seven newspapers (Hürriyet, Milliyet, Sabah, Cumhuriyet, Vakit, Zaman) of 21 November 2003 took place and how the relevant news discourses were created.

Keywords: Nationalism, National Identity, Discourse Analyze, Newspaper News, Terrorism

□ Ege Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Radyo Televizyon Sinema Doktora Programı
E-Posta: gultenisci@hotmail.com

¹ Uluslararası hukuk kurallarında “kendi kaderini tayin hakkı” olarak ifade edilen ilke, İnsan Hakları Evrensel Beyannameşi ile ilk defa dile gelmişse de uluslararası düzeyde onaylanması I.Dünya Savaşı’ndan sonra tarihe Wilson Prensipleri olarak geçen metin iledir. Modern ulus-devletler Birleşmiş Milletler ve NATO gibi uluslararası kuruluşların garantisi altına alınmıştır.

1.Giriş

Millet -var olan yaygın inanışın aksine- “vatan” denilen bir toprak parçası üzerinde yaşayan, ortak tarihsel geçmişe, dile, dine, kültüre -ya da sadece bir arada yaşama arzusunun- sahip olan insanların oluşturduğu siyasi topluluk, milliyetçilik de bu topluluğun ulus olma bilinci kazandığı tarihsel sürece eşlik eden siyasi düşünce ya da hareketin adı değildir. Çünkü tarihsel süreç içinde denilebilir ki bütün milliyetçi akımlar ait oldukları ulusların önceleyicisi, bu anlamda kurucusu olmuşlardır(Anderson,1995; Gellner, 1998; Hobsbawm, 1995). Başka -ve çok sık kullanılan bir deyişle- uluslar milliyetçilik tarafından “hayal edilmiş siyasi topluluklardır”(Anderson,1995: 20-21). Milliyetçilik “ulusların var olmadığı yerde onları icat eder”(Gellner, Akt: Anderson, 1995: 20); ancak bu yoktan var etme şeklinde gerçekleşmez. Tarih ulus inşa etmeye elverişli referanslarla doludur. Milliyetçilik, tarihi ulus adına süreklilikler oluşturacak biçimde kurgular ve kurguladığını “unuttur”(Billig, 2002: 50). Bu “unutuş” sayesinde üyeler ulusu “ezelden gelip ebediyete giden” kutsal ve bütün diğer uluslardan üstün bir topluluk olarak algıladılar. Ulusun sadece “hayal edildiği” için değil, kavramsal temeli de “hayali” olduğu için analiz edilmesi zordur. Açık olan tek husus inşa ediliş amacıdır: Siyasal birimle(devletle) kültürel birimi örtüştürerek, ulus-devlete vatandaş olmaktan memnuniyet ve onur duyacak tebaayı sağlayarak meşruiyet kazandırmaktır.

Milliyetçiliğin ileri sürdüğü gibi “ulus” tarihte izleri sürülebilecek tek bir etnik kökenin ya da ortak kültürün yansıması, somut bir gerçeklik değildir Türk Ulusu dediğimizde kastettiğimiz topluluk milliyetçilik sayesinde önce söylemsel alanda var olmuş daha sonra somut ifadesini ulus-devletle bulmuş bir fenomendir. Bu ulusların bir etnik kökene ya da ortak bir kültüre bağlı olmadıkları anlamına gelmez. Literatürde uluslardan önce (modern toplum öncesi) nüfusun çoğunluğunun sahip olduğu ortak bir ya da birkaç etnik kültürün varlığı kabul edilir. Ancak Gellner gibi bazı siyaset bilimciler ulusun inşa sürecinde nüfusun çoğunluğuna ait bu etnik köken yerine aristokrat kültürün belirleyici olduğunu ileri sürmüşlerdir. Dolayısı ile ulusların *herhangi bir* etnik kökene dayandırılmaya çalışıldıkları söylenebilir.

Milliyetçiliğin “ortak” olduğu iddiası ile “ulus” kavramını tanımlamak için kullandığı –etnik köken gibi- her öge benzer şekilde sorunludur. Milliyetçiliğin “ulus”ları olmadıkları halde “hayal” ya da “inşa” ettiği kabul edilmektedir. Aslında yüz yüze iletişime dayanan ilkel köyler dışındaki bütün toplulukların “hayal” edildiği ileri sürülebilir. O halde üzerinde düşünülmesi gereken konu ulusların gerçek ya da hayali oluşları değil, *hayal edilme biçimleridir*. Başka bir deyişle ulusların **ne** ile, hangi “hayali” temele dayanılarak kurulduklarıyla değil; -milliyetçi söylem tarafından- **nasıl** kurulduklarıyla ilgilenmeliyiz.

Geldiğimiz noktada ulusların mı yoksa milliyetçiliğin mi önce ortaya çıktığı sorusunu yanıtlamış oluyoruz. “Milliyetçilik” ulusların tarihsel olarak kurulmasından önce ve onların kurucu ögesi olarak değil*, bizzat ulus-devletin kendisi tarafından ulusun inşası amacıyla

* 17. yüzyılda Aydınlanmanın yarattığı siyasi ve felsefi akımları önce milliyetçi düşüncenin sonra da ulus-devletin başlangıcı olarak ele alanlar olsa da, tarihsel ve toplumsal koşulların ulus-devlet gibi bir oluşumu zorlaması sonucunda bu akımların ortaya çıktığını söylemek daha akla yakın görünmektedir. Başka bir deyişle ulus-devleti kurmak amacıyla geliştirilen milliyetçi düşünce ulusu ancak bu amaç gerçekleştirildikten sonra inşa edebilmiştir. Oysa ki milliyetçiliğin bayraktarları ortak tanımlayıcı özelliklerden -ya da öyle oldukları varsayılan özelliklerden yola çıkarak- inşa ettikleri şeyleri ‘veri’ olarak alırlar. Bu verinin başarılı bir biçimde üretimi ulusun inşasının ilk evresidir. Ancak sadece ilk evresidir çünkü bazı hallerde (bu durum her zaman ya da her zaman *doğrudan* geçerli değildir, bu istisnaya siyonizm aydınlatıcı bir örnektir)

kullanılan bir ideolojidir. Bu çalışma milliyetçiliği “ulus olma bilinci” ya da “bu bilincin yansıması” olarak değil, “ulus”u kurgulayan ve bütünlük halinde kalmasını sağlayan, başka bir deyişle “kendi (hayali) kökenini yaratan bir süreç”(Delannoi, 1996: 14) olarak ele almaktadır.

2. Milli Kimlik

Milliyetçilik bir ulusa mensup olma bilincini zihinsel temsillere yerleştirebilmek, başka bir ifade ile milli kimliği inşa edebilmek için çalışır. Althusser’in sıkça alıntılanan deyişinden hareketle özneleri “adları” gibi asla unutmayacakları milli bir kimlikle donatmayı amaçlar. Bu yolla milliyetçilik ulus devlete gerektiğinde “çağırabileceği” -oy kullanmanın yönetime katılmak olduğuna inanan ve bu nedenle sistemin meşruiyetini asla sorgulamayan-vatandaşlar ve askerler yaratır.

Farklı fiziksel niteliklere sahip insan topluluklarının “aynı türün çeşitleri” olarak değil de neden “farklı bir tür” olarak algılandığı üzerine düşündüğümüzde karşımıza benliğimize ve toplumsal yaşamımıza sinmiş “Öteki” ihtiyacımız çıkar. Lacan’ın Ayna Metaforu ile simgeselleştirdiği bu algılama biçimi dilbilimin “farklılık” üzerine koyduğu vurguyu “Kendi”ni inşa etme süreçlerinde “Öteki”ne koyar. Tıpkı dil gibi kültürler de yapısal olarak “farklılık” üstüne kurulmuştur; her ikisinin de “temel birimleri” diğer birimlerle olan farkları üzerinden ve bu sayede anlamlarını kazanırlar: “Dilin birimlerinin en temel karakteristiği, öbür birimlerin olmadığı olmaktır”(Saussure, Akt:Morley&Robins, 1998: 73). Kimlikleri analiz ederken onların kurgusal temalarının, öğelerinin birbirleriyle olan ilişkilerine bakmak gerekir. Bu yöntem dilbilimin “anlam”ı bulmak için dilin birimlerinin, imgelerin ve onlara yüklenen anlamların birbirleriyle olan ilişkilerini (ittifak ya da karşıtlıkları, tahakküm ya da tabiyet ilişkileri) aramasına benzer.

Her kimlik (ister sınıfsal, ister cinsel, isterse kültürel olsun) dil ve taşıyıcısı olduğu kültürü gerektiren iki bileşenden oluşur: tanımlanma(ve tanıma) ile aidiyet(Aydın, 1999, 12; Bilgin, 2003: 199). Tanımlamak ve tanımak, dil ve içinde yaşanan topluma ait sosyal temsiller, anlamlandırma çerçeveleri dolayımından geçerek gerçekleştirilecek eylemlerdir. Şu halde bizi “Kendi” diğerlerini bize göre “Öteki” biçiminde kuran ve temsil eden sözcüklerin ve kavrayışların hiçbir zaman sadece bizim güdümümüzde olmadığını kabul etmek zorundayız. “Kendi”mizi tanımlayan unsurlar “duygu yapısı, deneyim ve dil arasında kalmıştır”(Rutherford, 1997: 23-24), daha açık bir ifade ile genel olarak bir kimlik söylemi bireysel, sosyo-kültürel ve dilbilimsel alanda analiz edilmesini mümkün kılan boyutlar içerir.

“Kimlik” alanında yapılan çalışmalar temelde iki farklı bakış açısına sahiptir. İlki kimliği bir öz, tamamlanmış bir olgu olarak ele alır; psikoloji ve sosyal psikoloji alanında yapılan çalışmalar yaygın olarak bu yaklaşım içerisindedirler. Diğer ise kimliği tarihsel süreç içerisinde sürekli oluşum halinde ve asla tamamlanamayacak bir olgu olarak incelemeye çalışır(Larrain, 1995: 216). Günümüz siyaset bilimi literatüründe kimliği bir bütünlük olarak değil, bir “oluş” sorunu, parçalı, çok boyutlu bir “süreç” olarak ele alan bu tür çalışmalar ağırlık kazanmıştır.

milliyetçilikten önce gelen ya da milliyetçiliğe olanak sağlayan devlet, sivil toplum ve piyasa illa milliyetçiliğe varmaları gerekmeyen farklı süreçlerdir. (BKZ: LECA, ibid., s.14) Sonuç olarak biz ulusun inşasından sonra ya da en azından devletin ulusu inşa etme çabaları ile eş zamanlı olarak milliyetçi düşüncenin ortaya çıktığını söylemekteyiz..

Kimlik, toplumsal ilişkiler içerisinde hegemonik iktidar odakları tarafından üzerinde sürekli mücadele yürütülen ve bu nedenle sürekli yeniden kurulan “bir simgeler ve ilişkiler sistemi”dir. Dolayısı ile kimliklere çelişkili, parçalı, çok boyutlu ve sürekli gelişme halindeki dinamik süreçler olarak yaklaşılmalıdır. Söz konusu olan “milli kimlik” ise ilgi, bu süreçleri hangi güçlerin nasıl etkilediklerine yönelir. Sorun farklı kültürel ya da toplumsal grupların “milli kimlik”in oluşumuna katkıda bulunup bulunamayacakları noktasında düğümlenir. Yaygın olarak kabul edilen görüşe göre milli kimliğin kurucusu ulus-devlettir, ancak tarihsel olan her şey gibi kimlikler de söylemsel mücadele alanı içinde hegemonik iktidarların etkisi ile dönüşüme uğrarlar. Kısaca kimlikler “mutlak bir geçmişte ebedi olarak sabit kalan” kutsal şeyler olmaktan olabildiğince uzaktırlar ve “geçmişe ait oldu(kları) kadar geleceğe de aittir(ler)” (Hall, Akt: Larrain, 1995: 222).

Ulusun ve milli kimliğin özsel, ezeli ve ebedi veriler olmadıklarını söylüyorsak yapacağımız analiz milliyetçiliğin milli kimliği nasıl ve ne amaçla kurduğu üzerine odaklanmalıdır. Tümü uluslardan oluşan ve “ulus” tanımı kapsamında ifade edilen nitelikleri taşıyan her grubun bir ulus-devlete sahip olması gerektiğini ima eden bir dünya sisteminde şüphesiz milliyetçilik basitçe bir ideoloji ya da siyaset biçimi olarak ele alınamaz. Yaşadığımız sistemi anlamlı kılan, insanları ulusal sınırlar ile birbirinden ayırmayı doğallaştıran ve özü itibariyle bir cemaat oluşturamayan modern topluma “hayali” bir birlik sağlayan bir ideoloji çok daha fazla ilgiyi ve eleştiriyi hak etmektedir. Milliyetçiliğin milli bir kimliği inşa ettiği süreçte kullandığı özel ve sembolik dilin sadece modern atomistik bireyin psikolojik gereksinimlerini doyurmanın ötesinde işlevleri olduğu gerçeği ile karşı karşıyayız.

3. Milliyetçilik ve Gazetede Temsili

Değişen dünyadaki konumunu algılayabilmesi için bir ulus-devletin vatandaşlarına “Öteki”ler karşısındaki yerini sürekli hatırlatılması gerekir. Bu çoğu zaman milliyetçiliğin gündelik pratiklere sinmiş doğallaşmış temsil biçimleriyle gerçekleştirilir. Billig, Banal Milliyetçilik isimli kitabında “sallanmayan bayraklar”(Billig, 2002: 18) tabiri ile bu farkedilmeden içselleşen hatırlatma biçimlerine dikkat çekmektedir. Milliyetimizi sadece savaşlarda, resmi törenlerde ya da uluslararası yarışmalarda aldığımız ödüllerle ve bu zamanlarda “salladığımız bayraklarla” değil, asıl “sallanmasalar” da her gün önünden geçtiğimiz kamu binalarında, okullarda, okuduğumuz gazetelerin logosunda bulunan bayraklarla anımsarız. ‘Türkiye’nin en iyi gazetesi’ ifadesine benzer betimlemeler ile gün boyu karşılaşır ve nerede yaşadığımızı unutmuyoruz. Gazete ve televizyonda öncelikle verilen “iç haberler”le ilgilenir, dış haber bölümünü atlarız. Mecliste konuşan siyasetçilerimizin konuşmalarında ulusal çıkarlarımızı kavrarız. Anderson’un ifadesi ile sayılı azınlık dışındaki hiçbirini tanıma şansımızın olmadığı “ulus” denen bir büyük topluluğa ait olduğumuz fikrini sadece gazetelerin toplu ve eşzamanlı tüketimi ile bile edinebiliriz.

Medya kurumları milli kimliğin hatırlatılması işini milliyetçi ideoloji adına rutinleştirirler. Kriz anlarında “milli birlik” teması çerçevesinde yaptıkları yayınlarla milliyetçiliğe hizmet ederler. Devlet kurumlarının üst düzey bürokratları, çeşitli baskı gruplarının ve sermayenin temsilcileri gibi haber kaynaklarının demeçlerine yer vererek, onların savlarını yineleyerek bile milliyetçilik lehine iş görürler. Bir kriz anında Hall’ün “birincil tanımlayıcılar”(Hall, Akt: Dursun, 2001: 133) olarak nitelediği haber kaynaklarının

çerçevelediği temsilleri kullanmak, insanlara düşünürken izleyecekleri yolları çizer. Karşı duruşlar bu yollar üzerinde konuşmaya veya mücadele etmeye davet edilirler. Başlıklarda egemen olanın aldığı yerin çok daha azını hak eder, “Öteki” yerine konarak yine egemen temsilleri pekiştirirler. Haberler yazmanın ve haber toplamanın profesyonelleşmiş ilkeleri ile çaba harcamaksızın egemen olanı “nesnelleştirirler”. Haber metinleri bu niteliklerinden ötürü “kapalı ve sıkı metinler” olarak incelenirler.

4. İdeoloji, Söylem ve Analiz

İdeoloji ifade ettiği olgunun soyutluğu nedeniyle sadece tanımı üzerinde bile derin tartışmalar yürütülmekte olan disiplinler arası bir kavramdır. İdeoloji kavramını post yapısalcı bir yaklaşımla ve söylem kavramı ile olan ilişkisi üzerinden şu şekilde tanımlayabiliriz: İdeoloji, söylemin tahakkümle ilişki kurduğu andır. Söylem bir “akış, süreç” iken ideoloji de bunun “etkisi”dir(Üşür, 1997: 109). Bu ifade söylem dışında ideolojinin kaynağı bir iktidar odağı (egemen sınıf, nesnel çıkar) olduğu varsayımını reddeder. Söylemsel alan içerisinde mücadele eden her bir ideoloji aynı ölçüde egemen olma olasılığı taşır.

Medya çalışmalarında ideoloji, daha somut biçimde medya ürünlerinin anlamlarında aranır. Anlam ise söylem alanındaki hegemonik mücadeleye göre biçimlenir ve sabitleir. Bu mücadelede amaç -dilbilimsel terminoloji ile- göstergelerin/işaretin çokvurgululuğuna son vererek onları bir ideoloji doğrultusunda tekvurgulu hale getirmektir (kapanma- closure). Söylem alanında ideolojiler, medya metinlerinin çokvurgulu anlamını, kendi lehlerine tekvurgu etrafında sabitlemek için sürekli mücadele halindedirler (Dursun, 2001: 56).

İdeolojilerin hiçbiri söylem alanında tek başına ve sürekli iktidar olamaz. Yaşamakta olduğumuz, birçok ideolojinin aynı anda tesis ettikleri hegemonik bir iktidar biçimidir(Üşür, 1997: 110-111). İktidar, anlamların birbirlerinin yerini almaları şeklinde değil, birbirlerine -Laclau'nun benzetmesi ile- “yamalı bir bohça” gibi eklemlemeleri(articulation) şeklinde kurulur (Laclau&Mouffe, 1992: 130). Böylece iktidar olmuş/olacak bütün ideolojiler bu anlam bohçasının değişik yerlerinde birbirlerine değişik biçimlerde dikilmiş halde bulunur. “Gerçek” dünyadaki olay ve ilişkiler, dil dolayımında ve egemen olma potansiyeli taşıyan ideolojik anlamların eklemlemesi suretiyle bu anlam bohçası üzerinde temsil edilirler.

Haberin “gerçek”in ifadesi olma misyonu nedeni ile anlam bohçasını/söylemi yansıtmaları gerekir. “Gazetecilik büyük ölçüde başka söylemlerden oluşan, başka söylemleri temsil eden ve dönüşüme sokan bir söylemdir”(Kunelius, Akt: İnal, 1996: 97). Bu nedenle söylem çözümlemesi belirli bir momentte mevcut söylemi ve ideolojilerin hegemonik anlam mücadelesini deşifre etme olanağı sağlar. Bu çalışmada Van Dijk'in ideoloji çözümleme stratejilerinden yararlanılarak eleştirel söylem analizi yapılmıştır.

Söylem analizi bağlama ilişkin bir analizdir, metinleri yapısal metin analizi ve içerik çözümlemesi gibi bağlamından yalıtılarak ele almaz. “Var olan güç/iktidar ilişkilerinin söylem içinde nasıl kurulduğunu açıklamaya yönelirken, bu ilişkilerin eleştirisinden yola çıkar. Diğer bir deyişle çıkış noktası medya metinleri değil, toplumsal yapıdır. Bu ilişkilerin dil ve söylem içinde kurulma biçimlerinin açığa çıkarılmasını hedefler”(İnal, 1996: 93).

Bir yapılar bütünü olarak ele aldığı söylem içerisinde ideolojileri yakalayabilmek için kullandığı yöntemi Van Dijk “ideolojik kare” olarak adlandırır. Bu yöntem sosyal psikolojide

Sosyal Kimlik Kuramı(Oktar, 2002: 166-167) içinde incelenen bireyin kendini algılayabilmek ihtiyaç duyduğu biz/onlar ikilisi ile özsaygı ihtiyacından kaynaklanan kategorilerin söylem düzeyinde tespit edilmesini amaçlar. Bu kategoriler sayesinde anlamsal ve sözlüksel çözümlenmeye temel oluşturabilecek “ideolojinin pek çok söylem düzeyinde nasıl ifade edildiğini çözümlenebileceğimiz” bir analiz düzeyi oluşturulur. İdeolojik kare:

Bizim hakkımızda olumlu şeyleri vurgula

Onlar hakkında olumsuz şeyleri vurgula

Bizim hakkımızda olumsuz şeyleri vurgulama

Onlar hakkında olumlu şeyleri vurgulamadır.(Van Dijk, 2003, 16)

Van Dijk’a göre ideolojiler kişisel düşüncelerden değil, grubun varlığını ilgilendiren konulara dair ortak toplumsal inanışlardan oluşur(Van Dijk, 2003: 20); bu inanışların temel toplumsal temsillerini oluşturarak, tutarlılıklarını tanımlayan yapı görevi görürler(Van Dijk, 2003: 25). Bu yapının analiz edilebileceği yer olarak Van Dijk “zihinsel modeller” kavramını geliştirmiştir. İdeolojilerin söylemde nasıl ifade edildiği, gizlendiği ve yeniden üretildiğiyle ilgileniyorsak bakmamız gereken yer öznenin söylemle/ideolojiyle tanıştığı, onu içselleştirdiği, onun aracılığıyla inşa edildiği (ya da başka bir terminoloji ile kimliklendiği) süreçtir. Özne ile ideolojiyi arasındaki arabirim zihinsel modellerdir. İdeolojilerin bellekte zihinsel modeller aracılığı ile nasıl konumlandıklarına, karşılaştıklarına ve ilişki içinde olduklarına dair halen bilgimiz yoktur. Ancak Van Dijk analiz kolaylığı sağlaması –ve aksini de kanıtlayamadığımız- için ideolojilerin bellekte zihinsel modeller içerisinde ve önermeler halinde temsil edildiğini kabul etmektedir (Van Dijk, 2003: 27). Bu şekilde ele aldığımızda ideolojiler zihinsel modeller içinde gizlenmiş önermeler şeklinde temsil edilen yapılar olarak incelenebilir(Van Dijk, 2003: 41).

4.1. Çalışmanın Sınırları

Haber, zihinsel modellerin ideolojik yapısını güçlendiren, pekiştiren en etkili araçlardan biridir. Bununla beraber haberi biçimlendirenin sadece ideolojiler olduğunu söyleyemeyiz; haber yazma pratiklerinin sınırlarını da dikkate almak zorundayız. Haber, haber kaynağının eksik ya da taraflı verdiği bilgilere, habere ulaşmayı engelleyen siyasi, hukuki ya da sadece fiziksel engellere ve elbette zamana (çok kısa sürede metni ortaya koyma zorunluluğuna) karşı üretilmektedir. Bu çalışmada terör olayları hakkında yapılan haberlerde “kimin yaptığı”na ilişkin bilgi bulunmayışı gibi eksikliklerin ya da bu yolla yaratılan gizemli ve korku dolu üslubun gazetecilerin bilgiye ulaşmada yaşadıkları sıkıntılardan kaynaklandığı, yani yukarıda bahsi geçen haber üretme pratiklerinin sonucu olduğu düşünülebilir. Bu çalışma da elbette –var ise- bu sıkıntıları tespit etme olanağından yoksundur. Ancak sonuç itibarıyla üretildiği koşulları dikkate almaksızın yapılan bu analiz, terör olaylarının milli birliği güçlendirecek şekilde sunulduğunu ve milliyetçi ideoloji lehine kullanıldığını göstermektedir.

Haber metni aracılığıyla milliyetçiliğin milli kimliği nasıl inşa ettiğini sergilemek için bu çalışma, ideolojinin gazetelerde temsil ediliş biçimine odaklanmış, iletişimin alımlama

boyutu ile ilgilenmemiştir. Bu biçimlerin/zihinsel modellerin bellekte nasıl yer aldığı başka bir araştırmanın konusu olabilir. Ayrıca milliyetçiliği ve Türk Milli Kimliği'ni tüm kapsamı ile sınırlı bir dönem ve metin üzerinden genelleyerek tanımlama çabasına girilmemiştir. Tarihsel oluşum süreci gözardı edilerek, sınırlı sayıda gazete üzerinden ve haber üretme pratikleri dikkate alınmaksızın, izleyicinin alımlama boyutu da dışarıda bırakılarak geçerli bir Türk Kimliği tanımına ulaşılamayacağı düşünülmektedir.

Bu sınırlılıklar içinde çalışmamızın amacını yinelersek, gazetelerde haber metinlerinin kriz anlarında nasıl temsiller kullanarak bir “ulus” kurguladığını ve bu yolla milliyetçi ideolojiye hizmet ettiğini saptamaktır.

4.2. Analiz

Yukarıda sunulan kuramsal çerçeve içerisinde çalışmanın ana temaları “Milli birlik ve İstikrar” ile “Biz ve Onlar” şeklinde tespit edilmiştir. Haber metinleri profesyonelleşmiş yazım ilkeleri doğrultusunda hazırlanırken önemli olan temalar her zaman ön planda verilir, detaylar ise haberin son paragraflarına yerleşir. Bu ilke doğrultusunda, incelenen haberlerin öncelikle başlık ve spotları ele alınmış, ancak fotoğraflar ve fotoğraf altı yazılar ile haber içeriklerindeki temayı pekiştiren bölümler de analize dahil edilmiştir.

4. 2.1. Milli Birlik ve İstikrar

4. 2.1.a. Milli Birlik

Bu tema Milliyet ve Sabah gazetelerinin manşetlerinde şu şekilde örneklenmektedir:

Milliyet: “*Bizi yıkamazlar*”.

Sabah : “*Gün birlik günü*”.

Her iki gazetenin de ilk sayfasında yıkılan HSBC Bankası'nın genel görüntüsü önünde birbirlerine sarılmış korku içindeki insan fotoğrafları kullanılmıştır. Milliyet Gazetesi yıkıntılar üzerinde yürürken birbirlerine destek olmaya çalışan biri türbanlı diğeri ise saçları açık iki kadının olduğu fotoğrafının altına “*terörle mücadelede gücümüzün kaynağı*” yazmıştır. Manşette kullandığı “Bizi Yıkamazlar” cümlesinde özellikle “*yıkamak*” sözcüğünün seçildiği ve sayfanın fotoğraf ve metinle birlikte bütün olarak dini kesim ile laik kesimin birbirlerine destek olduklarını ima ettiği görülmektedir.

Sabah Gazetesi'nin ise bir anne ve kızının korku ile birbirlerine sarıldıkları fotoğrafı yıkılan HSBC binasının önüne yerleştirilerek olay anını hissettirmeye ve korkuyu yansıtmaya çalıştığı söylenebilir. Terörün anne ve kız figürlerinin yüzlerindeki korku ile masum insanlara saldırdığı sergilenmek istenmiştir. Fotoğrafın üzerine “*Ne korkacağız ne sineceğiz ne de eve kapanacağız*” metni yazılmış ve “*bir yumruk gibi bütünleşip karşı duracağız*” ifadesi de yazarı olmaksızın gazetenin görüşü olarak verilmiştir.

Her iki gazete de ilk sayfalarında olay hakkındaki yorumlarını -etkiyi azaltacak başka bir haber metni kullanmadan- tek olarak ve büyük puntolarla yayınlamıştır. Genel olarak haber profesyonelleri habere konu olan herhangi bir olay için haberde nesnellik ilkesi ile çelişeceğinden kendilerinin ya da gazetelerinin görüşlerini bu biçimde vermekten kaçınırlar.

Oysaki milli birlik söz konusu olduğunda yapılan habercilik nesnellik ilkesinin aranmadığı meşru bir yanlılığa bürünebilmektedir.

Gazetelerin ilk sayfalarında yer alan bu yorumlarda “Biz” öznesi ulusal birliği perçinlemek maksadı ile kullanılmıştır. Örneğin Milliyet’te:“...acıyı yaşıyor ve paylaşıyoruz ...yaşam biçimimize... bizi yıkabilecekler...boşa çıkaracağız...vazgeçmeyeceğiz.....mücadele gücümüzün....esiri olmayacağız.....Bizi bir arada tutan toplumsal harcımız bu savaşı kazanacağımızın teminatıdır. Güçlü olan biziz.”

Sabah’ta: “Ne korkacağız ne sineceğiz ne de eve kapanacağız....yeneceğiz....terörün oyununa gelmeyeceğiz. Bir yumruk gibi bütünleşip karşı duracağız....mücadele edeceğiz. Ve elbet galip geleceğiz.”

Zaman Gazetesi’nin ilk sayfasında da benzer bir üslupla “Terörün amacı korku salmak” manşeti atılmış, ancak “Bugün birlik olma zamanı” başlığı altında “birlik” teması işlenmiştir:

“Küresel terörizmin son hedefi ülkemizdeki farklı dinlere mensup insanlar oldu.... Türk halkının metaneti, kaos tüccarlarının oyununu bozacak kadar güçlüdür. Terörün amacına inat, bugün birlik olma zamanıdır. ‘Terörün mesajını ayaklarımın altına alıyorum’ diyen Başbakanımızın arkasında 70 milyon insan var ve onlar da aynı gerçeği haykırıyor. Eli kanlı terör maşalarının yüreğine düşecek korku, milletin bütünlüğüdür”.

Sabah Gazetesi’nin orta sayfasında metnin başlığı “Kaos değil dayanışma zamanı” şeklindedir. Haberin spotu ve kullanılan fotoğrafların altında yer alan açıklamalar zaten var olduğu ve sadece sergilendiği ima edilen “birlik” temasını pekiştirir niteliktedir: “Levent ve Taksim’de yaşanan bombalı saldırılar, kaos yerine dayanışma ruhu yarattı. Halk ambulansların gelmesini beklemeden yaralıları omuzlarında taşıdı.” ve “Özel araç ve taksi sahipleri ‘arabam kirlenir’ diye düşünmeden, yaralıları hastaneye yetiştirdi. Kan merkezlerinin önü kan vermek isteyenlerle doldu taşıtı”.

Sabah Gazetesi’nde kullanılan fotoğrafların çoğu birbirlerine yardım eden insan görüntülerinden derlenmiştir, fotoğraf altı yazılar da temayı güçlendirecek niteliktedir: “Omuzda taşıdı: Patlamaların ilk şoku atlatıldıktan sonra, vatandaşlar ambulansları beklemeden, yaralıları omuzlarına attı ve hastaneye yetiştirdi” (Sabah, 14).

“Dayanışma ruhu: ‘Patlamalardan sonra ilk şoku atlatanlar, yaralıları hastanelere yetiştirmeye çalıştı. Yüzü gözü kan içinde kalan da vardı, kolu bacağı kopan da. Ama herkes tek yürek oldu, yardıma koştu” (Sabah, 15).

“Kan için tam seferberlik”(Radikal, 7).

Sabah Gazetesi’nin her sayfasının başına Türk Bayrağı, üzerine “Gün birlik günü” yazısı yerleştirilmiştir. Sabah Gazetesi’nin logosu zaten Türkiye Haritası üzerindeki Sabah yazısıdır, ancak 21 Kasım’ın gazetesinde haritanın üzerine bir de ay ve yıldız eklenmiştir. Billig’in “sallanmayan bayrakları”nın milliyetçi ideoloji için çalıştığını görmekteyiz.

Kriz dönemlerinde siyasetçilerin demeçlerinin gazetelerin bilgi alabileceği birinci el kaynaklar olmalarından ötürü gazetelerde fazlaca yer alması olağandır. Başbakan Tayyip Erdoğan’ın terör olaylarına ilişkin demeci de bütün gazetelerde geniş yer almıştır. Hürriyet

Gazetesi Erdoğan'ın konuşmasını tırnak içine almadan -gazetenin de söylenenlere taraf olduğunu ima eder bir üslupla- yazmıştır. Haberde "...Türkiye bu lanetli terör karşısında bir yumruk gibi birlik ve bütünlüğünü koruyacaktır..." denilmektedir. Haberin alt başlıkları da tırnak işareti kullanılmaksızın verilmiştir: "*Hüsrana uğrayacaklar*", "*Yumruk gibi olacağız*", "*Dimdik ayaktayız*", "*Eksiklikler giderilir*"(Hürriyet, 16).

Erdoğan'ın demeci merkez sağ ve İslami basında "milli birliğin dile gelişi" şeklinde yansıtılmıştır. Ana Muhalefet Partisi Lideri Deniz Baykal'ın, Başbakanı Meclise bilgi vermediği ve Hizbullah sanıklarının Topluma Kazandırma Yasası ile serbest bırakılmalarına sebep olduğu için eleştirdiği konuşmasına gazetelerde bir paragrafla yer verilmiştir. Bu tutumun dışında tavır sergileyen sadece Cumhuriyet Gazetesi olmuştur. Zaman Gazetesi'nde ise Baykal "*Ortadoğu'daki çatışma ortamı bizi içine aldı*" (Zaman, 6) sözleriyle başlığa çıkartılırken, Erdoğan'ın demecine tam sayfa yer ayrılmıştır. Baykal'ın sadece "Erdoğan'ın Meclise bilgi vermeyişine" eleştiri getirdiği ima edilmiş, Erdoğan'ın Baykal'a yönelik eleştirileri öne çıkartılmıştır. Baykal "olumsuz Öteki" olarak haberde "birlik" temasının oluşmasına hizmet edecek şekilde kullanılmıştır. Erdoğan'ın "*Baykal bu işten bile nemalanma peşinde*" sözleri tırnak işareti olmaksızın başlığa çıkartılarak Erdoğan'ın "*Biz devlet ciddiyeti içerisinde çalışıyoruz. Ana Muhalefet lideri ise çok aceleci. Birlik ve beraberliğe çalışacağı bu günde bu işten nemalanmaya çalışıyor. Bu dönem rant dönemi değil, birlik ve beraberlik anıdır*" (Zaman, 7) sözleri ile haber bitirilmiştir. Zaman Gazetesi'nde her düşünceye yer verildiği görüntüsü altında hükümet yanlısı yayın politikası yürütülmektedir. Sabah Gazetesi'nde "*Erdoğan: yumruk olun*" başlığı altında; "*Medya ve siyasetçileri sorumluluğa davet eden Başbakan, hükümeti eleştiren Baykal'ın 'nemalanma gayretinde olduğunu' söyledi. 'Kendisini dayanışmaya davet ediyorum' dedi*" (Sabah, 19) ifadesi kullanılarak benzer bir tutum sergilenmiştir.

4.2.1.b. İstikrar

İslami basının temsilcisi olarak çalışmaya dahil edilen Vakit ve Zaman gazetelerinde saldırının "istikrara" yönelik olduğuna dair ifadeler kullanılmıştır. Hükümet yanlısı bir yayın politikası izlediği anlaşılan Vakit Gazetesi'nde saldırının hükümete ve hükümetin "istikrarlı uygulama politikalarına" yönelik olduğu vurgulanmaktadır. Örneğin Vakit'te manşet: "*Bombalar istikrara*" şeklindedir. Haberin spotunda "*Ülke huzura kavuştu derken, İstanbul dün yine bomba dehşeti ile sarsıldı*" denilmektedir. Gazetede merkez sağ basında görülen korku ve panik duygularının hakimiyeti yerine, hükümetin icraatlarına ve ekonomi haberlerine yer veren günlük yayın akışın sürdürülmeye çalışıldığı görülmektedir. Terör haberlerine en az yer veren gazete olarak Vakit'in (ilk sayfa ile orta iki sayfa) genelinde ılımlı ve sakin bir hava hakimdir. Bu anlamda merkez sağ basınla tam bir tezat içinde olduğu söylenebilir. Orta sayfadaki haberin ilk paragrafında da "*Ülkede huzur sağlanmış, ekonomi iyiye giderken, İstanbul dün sabah yine patlamalarla sarsıldı*" (Vakit, 10) ifadesi kullanılmıştır.

"*Terör lanetlendi*" (Vakit, 11) başlığı altında siyasetçilerin sözlerine yer veren Vakit'te genel hava "istikrar" temasını desteklemektedir. "*Arınç: Kimse toplumsal huzurumuzu engelleyecek güçte değildir*", "*Yazıcıoğlu: Türkiye kaotik bir ortama sürüklenmektedir*" haberin alt başlıklarından ikisidir.

Vakit Gazetesi'nin haberlerinde görülmesi de köşe yazarlarının tamamına yakını terör üzerine yazmış ve failer hakkında da “İslami terör” nitelemesine yönelik tepkilerini ortaya koyarak ABD politikalarını eleştiren bir üslup kullanmıştır. Haberlerde görülen ılımlı havanın köşe yazılarında olmadığı söylenebilir.

Zaman Gazetesi'nde ise “birlik” kadar “istikrar” teması da kullanılmıştır. İlk sayfada “Bugün birlik olma zamanı” başlığı altında gazete “Bayrama birkaç gün kala yapılan bu menfur saldırının maksadı belli: İstikrar. İstikrardan rahatsız olan çevreler, bomba üstüne bomba patlatarak demokrasiyi tehdit ediyor” (Zaman, 1) yorumunu yapmıştır. İlk sayfadaki haberde de “İstikrarı bozmak, toplumda panik ve korkuya yol açmak için gerçekleştirilen terör saldırılarının dünkü hedefi...” ifadesi kullanılmıştır. Haberin devamında “Türk ekonomisinin iyiye gittiği bir dönemde art arda yapılan saldırılar, iş dünyası tarafından anlamlı bulundu” denilmektedir.

4.2.2. Korku

Korku ve panik duyguları “birlik” temasını güçlendirmek amacıyla özellikle merkez sağ basın tarafından kullanılmıştır. Görgü tanıkları ve patlamada ölenlerin dramatikleştirilen öyküleri aracılığıyla hepimizin başına herhangi bir zamanda gelebilecek bir tehditle karşı karşıya olduğumuz vurgulanmaktadır. Amaç, ortak bir kader birliği içinde olduğumuz bir grubun varlığının, saldırının “Biz”e yönelik olduğunun altı çizilmektir. Haber metinlerinde dramatikleştirme, öyküleme ve kurbanlaştırma stratejileri film diline yakın bir retorik kullanılmakta ve olayın mağdurlarıyla özdeşleşmeyi (empati kurmayı) sağlamaktadır. Biraradalık duygusu pekişerek etkisi daha da arttırılan olayın, hepimizin başına gelebilecek bir saldırı olduğu sezdirilmektedir. Örneğin;

“Büyükdere Caddesi az sonra yaşanacak patlamadan habersiz, rutin bir işgününe başlamıştı. Metrodan çıkan meşgul kalabalık, işyerlerine doğru koşuşturanlar, kırmızı ışığa takılanlar, çocuğunu okula yetiştirenler, müşteri bekleyen esnaf... HSBC binasının girişinde patlatılan bomba dün aynı caddede bulunanları “ölüm ve vahşet”le birleştirdi”(Radikal, 2).

“Ölüme teğet geçmiş İstanbullular elbiselerindeki kan lekeleriyle ayrılıyorlardı. Bizlerden bu lekeleri gizlemek isteseler de deklanşörler yüzlerinde pathyordu”(Milliyet, 6).

“O insanların suçu Levent'ten geçmek”(Hürriyet, 4).

“...HSBC'den yaklaşık 400 metre mesafede bir İstanbullunun parçası yatıyordu. Üzerine örtülü kağıt rüzgardan uçuşuyordu”(Milliyet, 6).

“İki kardeşi bomba ayırdı”(Hürriyet, 5).

“Terör yüzünden bir hafta içinde ikici acıyı yaşadı”(Zaman, 24).

“Randevuya gitseydi ölmeyecekti”(Hürriyet, 6).

“Azrail'in listesinde kahreden arayış”(Milliyet, 16).

“Patlamada en az yaralanan ve ölenler kadar dramatik olan diğer görüntü, polisler dert anlatmaya çalışan anne-baba ve yaralı yakınlarıydı”(Zaman, 2).

“İstanbul dün cehennemi yaşadı. Büyükdere Caddesi’nden hızla geçen bomba yüklü kamyonet, HSBC Bank Genel Müdürlüğü’nün önünde patladı. Sapsarı bir dumana çığlıklar karıştı. Terörün korkunç yüzü kendini gösterdi”(Hürriyet, 14).

“Bir alev topunun yükseldiği binanın önündeki ağaçlar yerinden kopup, 300 metre ilerideki BP istasyonuna kadar uçtu...(ön) cepheden şelale gibi su aktı”(Hürriyet, 14).

Olayların görgü tanıklarının ya da olay yerine gönderilen muhabirin ağzından konuşma dili ile anlatılarak da benzer bir etki uyandırmak istenmiştir:

“Dehşeti yaşayanlar anlatıyor: Manzara korkunçtu”(Sabah, 15).

“Bir an geldi ki herkes ağlıyordu”(Milliyet, 6).

“Levent caddeleri kül rengine büründü....olay yerine giden arkadaşımız Nevzat Atal, manzarayı anlattı”(Sabah, 15).

“Oradan geçmeyin, cesede basıyorsunuz diyebildim”(Hürriyet, 4).

“Görgü tanıkları anlatıyor: Yerlere el, kol, kafa parçaları saçıldı”(Hürriyet, 14).

“Tanıklar dehşeti anlattı: Yer yerinden oynadı”(Vakit, 10).

“Oturma odasında olsaydık belki ölmüştük”(Zaman, 24).

“Büyük bir gürültüyle camlar üzerime yağdı”(Zaman, 24).

“Korku”, genel olarak merkez sağ basındaki haberlerde “milli birliği tehdit eden düşman” nitelemesi ile “milli birlik” temasının pekiştirilmesine hizmet eden bir duygu olarak kullanılmıştır. Siyasetçilerin demeçlerinde de bu stratejinin kullanıldığı görülebilir. Örneğin Cumhurbaşkanı Necdet Sezer Hürriyet Gazetesi’nde *““Terörün amacı korku, yılgınlık ve panik yaratmaktır. Devletimiz, ulusumuzla birlikte her türlü sorunun üstesinden gelecek güçtedir”*(Hürriyet, 16); Sabah Gazetesi’nde *“Sezer: Sorunları aşacak güçteyiz”* başlığı altında, *“Terörün amacı korku, yılgınlık ve panik yaratmaktır. Yurttaşları sağduyulu davranmaya davet ediyorum’ dedi”*. Spot: *“Devletimiz ulusumuzla birlikte her türlü sorunun üstesinden gelecek güçtedir”*(Radikal, 10).

Zaman’da *“Korku ve panik oluşturmayı hedefleyen teröristler dünkü saldırıların etkisini arttırmak için ondan fazla ihbarda bulundu”*(Zaman, 3) ve *“Paniğe kapılmayalım; bu terörün ekmeğine yağ sürer”* (Zaman, 6) tırnak içindeki cümlesi ile Adalet Bakanı ve Hükümet Sözcüsü Cemil Çiçek’in sözlerini başlığa çıkartmış, *“...halkımız...büyük bir dayanışma içerisindedir ve olayı nefretle kınamaktadır”* denilmiştir. Ekonomi sayfasında Devlet Bakanı Kürşad Tüzmen’in sözleri başlığa çıkartılmış ve haberin içeriğinde de *“...Terörün ortaya çıkarmak istediği en önemli sonuç hepimiz biliyoruz ki bir panik, kaos ortamları. Ama Türkiye ve Türk insanı yaşadığı tecrübelerle bu tuzağa düşmeyecektir. Türk iş dünyası da bundan daha zor koşullarda bile üzerine düşen görevi layıkıyla yerine getirebilmiştir”* (Zaman, 10) sözleri Tüzmen’in ağzından yazılmıştır. Zaman Gazetesi’nde de “korku” temasının hem “birlik” hem de “istikrar”ı pekiştirmek maksadı ile kullanıldığı söylenebilir.

Vakit Gazetesi’nde ise -bir sonraki bölümde de değinileceği gibi- genel olarak “korku” teması yerine “istikrarı bozmama isteği” şeklinde yorumlanabilecek ılımlı bir hava hakimdir.

Erdoğan'ın “milli birlik” temalı demecinin bile haberin içerisinde sadece “istikrar”ı pekiştirici bir yan unsur olarak kullanılması tercih edilmiştir. “*Başbakan Erdoğan*” alt başlığı altında sadece “*Başbakan Recep Tayyip Erdoğan, İstanbul'da meydana gelen bombalı saldırılarla ilgili olarak, ‘Türkiye bu lanetli eylemler karşısında bir yumruk gibi bütünlüğünü koruyacaktır’ dedi*” ifadesi kullanılmıştır, demeçten başka bir alıntı yapılmamıştır.

Saldırı 11 Eylül saldırılarıyla çağrışım yapacak şekilde benzer anlam çerçeveleri ile sunulmuştur. Yaygın olarak “ikiz” metaforu kullanılmıştır. Bu yöntemle ABD ile ortaklığımız vurgulanırken “müttefik ülke” temsilinin de oluşması mümkün olmaktadır. Örneğin;

“*El Kaide, dün KAMYONETLİ İKİZ intihar saldırısıyla yine İstanbul'u kana buladı*”(Hürriyet, 1).

“*Yine ikiz saldırı*”, “*İstanbul'da terör travması*”, “*Aynı renk aynı koku*”(Hürriyet, 2).

“*İkiz dehşet*”(Hürriyet, 1).

“*İstanbul'u dün sarsan iki patlama, sinagog saldırılarının ‘ikiziydi’. Yine biri hareketli bomba yüklü iki araç, yine amonyak kokusu, yine bidon vardı*”(Milliyet, 4).

4. 2.3. “Biz” ve “Onlar”

4. 2.3.a. “Biz” (Modern / Demokratik / Laik Türkiye Cumhuriyeti)

Bir gruba üye olmak öncelikle kimin “Biz”den olup kimin olmadığını bilme sorunudur. Milli kimlik ilk bölümde de anlatıldığı gibi her zaman “Öteki” yani “Biz”den olmayan üzerinden kurulur. Dolayısıyla incelediğimiz haber metinlerinde milli kimliğin temsilini incelerken bakmamız gereken “Biz” ve “Onlar”ın nasıl tanımlandığıdır.

Genel olarak merkez sağ basında Biz, gibi nitelemelerle anılmaktadır. Örneğin;

“*İngiltere Dışişleri Bakanı Jack Straw, Türkiye'nin yüzü AB'ye dönük olduğu için saldırıya uğradığını söyledi.... Bu saldırılarda İngilizler, Türkler ve diğer pek çok kişi öldü. Bütün medeniyetimize yönelik bir saldırıdır bu’ diye konuştu*”(Hürriyet, 5).

“*Wolfowitz(ABD Savunma Bakan Yrd.): Bizi ayıramayacaklar*” başlıklı haberde “*...İstanbul'da meydana gelen bombalı saldırıların ABD'yi Türkiye'den ayıramayacağını, tam tersine bu tür eylemlerle Türkiye, ABD, İngiltere ve bütün medeni dünyanın daha çok birbirine yaklaştığını söyledi*” (Hürriyet, 12) denilmektedir. Aynı haberin ikinci paragrafında ise ilk paragraftaki tema bu defa Wolfowitz'in ağzından tırnak içinde yinelenmektedir: “*Bu saldırılar, bizi Türkiye'den ayırmaya başaramayacak. Bu tür korkunç eylemler. Bütün saygın insanları daha da yakınlaştırıyor. Bu eylemler, Türk Müslümanları ile Türk Musevileri birbirine daha çok yaklaştırdı. Bu konuda ABD ile Türkiye'yi İngiltere'yi ve bütün medeni dünyayı birbirine daha çok yaklaştırdı*”. Aynı haberde Orgeneral Başbuğ'un da sözlerine yer verilerek “*... Türkiye'de meydana gelen olayların arkasında olanların ‘sorumlu insanları yolundan şaşırtmaya ve yanlış kararlar aldirmaya çalıştığını’ ancak bunu başaramayacaklarını söyledi*” denilmiştir.

“*AB'ye çok yakın ülkeye saldırı*” (Hürriyet, 5).

“*Terörün gölgesi*” büyük başlığı altında “*Blair şu görüşleri öne sürdü: ‘11 Eylül'de El Kaide'ye saldıran ABD değildi, el Kaide ABD'ye saldırdı ve onunla birlikte insanlığın*”

çağdaş değerlerine de saldırdı. Son günlerde birçok ülke terörizmin hedefi oldu ve binlerce masum insan yaşamını yitirdi. Bu saldırılarda ölenlerin büyük bölümünü de Müslümanlar oluşturdu' ” (Hürriyet, 12).

*“Terörizmin şeytani doğasını bir kez daha ortaya koyduğunu ve **masum insanların canına kastettiğini** belirten Bush, teröristlerin özgürlükten ve **özgür milletlerden nefret ettiğini**, bunu bir kez daha ortaya koyduğunu anlattı. ‘Teröristler **özgür ulusları** demoralize etmeye, onları sindirmeye çalışıyor. Ama bunu başaramayacaklar”*(Hürriyet, 12).

*“İsrail yetkilileri; **Laik Müslüman kimliği, Batı değerlerine sahip rejimi** ile ABD üslerine ev sahipliği yapması, Türkiye'yi El Kaide'nin hedef tahtası yaptı”*(Milliyet, 13).

4.2.3.b. Müttefiklerimiz

İncelenen gazetelerin tamamında saldırı ile aynı zamanda gerçekleşen ve bir görüşe göre saldırının da nedeni olan Bush-Blair görüşmesine geniş yer ayrılmıştır. Türkiye hakkındaki iki liderin olumlu görüşleri ile Avrupa Birliği ülkelerinin taziye mesajları yayınlanmış, söz konusu ülkelerin müttefikimiz olduğu özellikle vurgulanmıştır.

Başlık: *“Saldırıya dünyanın öfkesi büyük oldu”*; Spot: *“İstanbul'daki patlamalar, dünya medyasında ilk haber oldu. Uluslar arası haber kanalları, ölü ve yaralı sayılarını ‘son dakika’ haberi olarak izleyicilere duyurdu”* (Milliyet, 18).

“Teröre karşı tek yürek: İstanbul'u ikinci kez sarsan terör dünya liderlerini de harekete geçirdi. ABD Başkanı Bush ve İngiltere Başbakanı Blair yaptıkları açıklamada Türkiye'ye her türlü desteği vereceklerini bildirdi”; *“İngiltere, Amerika ve diğer müttefik ülkeler, bu kötülüğü nerede olurlarsa olsun bulmaya ve yok etmeye kararlıyız”*; *“Bush:Şimdi gücümüzü gösterme zamanı”*; *“Blair: Bizi bölmelerine asla izin vermeyeceğiz”* (Sabah, 30).

“Tüm dünyadan İstanbul'daki bombalı saldırılara nefret ve tepki yağdı” (Sabah, 20).

“NATO'dan Türkiye'ye tam destek çıktı” (Cumhuriyet, 10).

Türkiye'nin sonuçlanmayan Avrupa üyeliği başvurusunun yarattığı hayal kırıklığını milliyetçi retorik telafi etme çabası içinde gibi görünmektedir.

“Straw: Türkiye bir an önce AB'ye alınmalı”(Milliyet, 19).

“Wolfowitz: Saldırıları bizi Türkiye'den ayıramayacak”(Sabah, 20).

Spot: *“İstanbul'da dün Levent'te ve Beyoğlu'nda yapılan bombalı saldırılar, Avrupa Birliği'nde geniş yankı buldu”*, *“Avrupa Parlamentosu; Cinayet eylemleri, sadece Türkiye'yi değil, bütün Avrupa'yı hedef alıyor. Bu tür saldırıların önlenmesi için uluslar arası toplum çabalarını iyice yoğunlaştırmalı”*(Radikal, 11).

“Saldırının hedefi Avrupa”; *“Tüm dünya ülkeleri öfke içinde”*, *“Tiksintiyle karşılдық”*, *“İtalya: Yanınızdayız”*, *“Solana: AB kararlı”*, *“Yunanistan: Her türlü yardıma hazırız”*(Radikal, 11).

“AB'ye çok yakın ülkeye saldırı”(Hürriyet, 5) başlıklı haberde *“Bu cinayet eylemleri sadece Türkiye'yi değil bütün Avrupayı hedef alıyor.”*; *“Nefret ve sindirme stratejisi Türkiye'yi AB'nin bir parçası olma hedefinden saptırmayacaktır”* denilmektedir.

İngiltere Dışişleri Bakanı'nın Türkiye'ye gitmeme konusunda vatandaşlarını uarması gazetelerde müttefikimiz olduğu savını değiştirmemiştir.

Başlık: “Müttefikliğinizi Gösterin!": *Türkiye'ye gitme' uyarısı tepki çekiyor*”.

Spot: “Müttefikler ikiz saldırı oldu diye Türkiye'ye gidenleri ‘Çok önemli işiniz yoksa gitmeyin’ Türkiye'deki vatandaşlarını da ‘Hemen terk edin’ diye uyardı”(Sabah, 16).

Merkez sağ basında görülen “Biz” ve “müttefiklerimiz” ittifakı, Cumhuriyet Gazetesi'nde görülmemektedir. Gazete özne olarak “İstanbul”u seçmiş ve sayfaları üzerindeki logoda da “İstanbul'da terör” ifadesi tercih etmiştir.

“Avrupa'dan Asya'ya çok sayıda ülkenin lideri Levent ve Taksim'deki saldırıları şiddetle kınadı: Dünya **İstanbul**'un yanında”(Cumhuriyet, 10).

4.2.3.c. Kendin Hakkında Olumlu Şeyler Söyle

Bir milli kimliğin tanımlayıcı eylemlerinden biri de “kendini olumlu sunma”dır. Bunu farklı ideolojik temsil biçimleri ile yapabilir. Analize temel oluşturan metinlerde de olayların milli kimliği olumlayacak şekilde betimlendiği, müttefiklerimize yönelik suçlamalarda da benzer bir mantıkla eleştirilerin ardaan bilgisinin görmezden gelinerek, savunmalara geniş yer verildiği görülmektedir. Örneğin İngiltere Dışişleri Bakanı Straw'ın vatandaşlarını Türkiye'ye gitmemeleri konusunda uyardığı hakkındaki haber “*Erdoğan'dan Blair'e Straw sitemi*” başlığı altında “*Blair... saldırının ardından yaptığı 'çok güçlü' açıklama için (Erdoğan'a) teşekkür etti. Erdoğan da Blair'e teşekkür ederek, 'Bu olay da gösteriyor ki uluslararası terörle mücadelede çok etkin işbirliği yapmamız lazım... bu işte yılmak yok. Yılmayacağız. Uluslararası teröre karşı işbirliğimizi artırarak devam ettireceğiz. Meşru olana meşru olmayan yollarla ulaşmak mümkün değil' diye konuştu*” (Hürriyet, 7) şeklinde verilmiştir. Görüleceği üzere haberde Erdoğan'ın konuşmasına yönelik övgünün yanı sıra Blair ile Erdoğan arasında -görüşmenin diyalog biçiminde sunulmasından ötürü- resmi değil Dışişleri Bakanları hakkında “sitemde” bulunulabilecek kadar- samimi bir ilişki olduğu ima edilmektedir.

Milliyet Gazetesi aynı görüşmeyi “...*Erdoğan, İstanbul'daki saldırılarda ölenlere başsağlığı dilemek için arayan İngiltere başbakanı Tony Blair'e Dışişleri Bakanı Jack Straw'ı şikayet etti*” (Milliyet, 5) şeklinde vermiştir. Haberin devamında da “*Erdoğan, 'Straw'ın 'Mecbur kalmadıkça Türkiye'ye gitmeyin' açıklaması bizi üzdü' derken, Blair bu açıklamadan haberi olmadığını söyledi*” denilmektedir. “Biz” hakkındaki olumsuz tavır en yetkili ağızdan “*haberi olmadığı*” gerekçe gösterilerek yumuşatılmış ve ilgili kişi yetkili kişiye “şikayet” edilmiştir.

Haber metinlerinde saldırıların Türkiye'nin yürütmekte olduğu Ortadoğu politikalarına tepki olarak geliştiği argümanı hakimdir: “*Saldırıları Saddam destekliyor*” (Milliyet, 19) başlıklı haberde sözler Talabani'den alınmış olduğu halde tırnak içerisinde verilmemiştir. Haberin “gerçeklik” ifadesi oluşundan yararlanılarak saldırının sorumluluğu aşırı İslamcı “Ötekiler”e atfedilmiştir. Haberin spotunda “*Talabani Saddam'ın saldırıları düzenleyen örgütlere maddi destekte bulunduğunu belirtti*” denilmektedir.

Hükümet Sözcüsü Cemil Çiçek'e ait sözlerin tırnak kullanılmaksızın *“Başkalari yardım etmese de biz terörle mücadele edebiliriz”* (Hürriyet, 17) büyük başlığı ile verilmesi milli gururu kamçulamak amacı güderken, haberin spotunda da *“İstanbul'da 5 gün arayla düzenlenen çifte saldırı, hükümeti isyan ettirdi. Teröre destek veren ülkelere meydan okuyan Hükümet Sözcüsü Çiçek 'Başka ülkeler bize yardım etmese de Türkiye bununla baş edebilecek güçtedir' dedi”* denilmektedir.

Benzer ifadeler başka siyasetçilerin demeçlerinde de mevcuttur: (İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu) *“Biz bunun da üstesinden geleceğiz”*; (DYP Genel Başkanı Mehmet Ağar) *“Türkiye bütün bunların hepsini aşacak güçtedir”* gibi.

HSBC Bankası'na dair haberlerde de birlik temasını destekleyen bir üslup benimsendiği görülmektedir:

“HSBC: Ayrılmayacağız buradayız, çalışacağız” büyük başlığı altında, *“Türkiye'de 10 yıldır faaliyet gösteren HSBC, teröre 'Türkiye'den çekilme söylentileri asılsız. Görevimizin başında ve duruma hakimiz' açıklamasıyla tokat gibi yanıt verdi”* (Sabah, 7) sözleri ile İngiliz Bankası aracılığıyla İngiltere'nin müttefikimiz olduğu ve saldırıların ayrılmayı gerektirecek önemde olmadığı ima edilmektedir.

“Türk Manhattan'ı sarsıldı: HSBC kararlı gitmiyor...” (Milliyet, 7).

4.2.3.d. Kendin hakkında olumsuz şeyler söyleme

Cumhuriyet Gazetesi ve Zaman Gazetesi dışında istihbarat eksikliğine dair eleştiriler *“birlik”* temasını zedeleyeceği kaygısı ile sadece siyasetçilerin demeçleri aracılığıyla verilmiş, bu yolla vurgu azaltılmıştır. Örneğin;

“Türkiye'nin çok yönlü bir terör zinciri ile karşı karşıya olduğunu belirten Çiçek, bir istihbarat veya güvenlik zaafı bulunup bulunmadığı sorusu üzerine, 'Hemen zafiyet arama noktasında olmayalım' dedi” (Hürriyet, 17).

Milliyet Gazetesi Erdoğan'ın demecini yayınladığı *“Hesabını verecekler”* büyük başlıklı haberinin detay kısmında *“İstihbarat eksikliği”* alt başlığı altında *“İstihbarat eksikliği olup olmadığı ile ilgili bir soru üzerine Erdoğan, şu değerlendirmeyi yaptı: 'Eksikler olabilir...Terörün gücü nerden geliyor, bilinen adresi yoktur. Nerede, neyi, ne zaman vuracağı belli olmaz”* (Milliyet, 15) ifadesi ile istihbarat eksikliğinin var olduğu kabul edilmekle birlikte yadsıma ifadesi ile sonuç terörün bilinemezliğine bağlanmış ve eksiklik mantıksal olarak haklılaştırılmıştır.

Gazete *“Uyarı yine vardı ama...”* büyük başlığı altında *“İstanbul Emniyet Müdürlüğü, sinagog saldırılarının ardından bir yazıyla tüm birimleri güvenlik önlemlerini artırmaları için uyardı, ancak bombaların patlaması engellenemedi”* (Milliyet, 15) spotunda Emniyet Müdürlüğü'nün üstüne düşeni yaptığını söylenmektedir. Edilgen cümle yapısının ve istek kipinin seçilmesi eylemin sorumluluğunun *“bombalara”* yüklenmesini sağlamış ve Emniyet'in sorumluluğunu ise azaltmıştır.

Haber Sabah Gazetesi'nde tam sayfa yer aldığı halde *“İstihbarat zafiyeti”* başlığı uzmanların ağzından aktarıldığını belirtmek için tırnak içinde verilmiş ve haberin içeriğinde de bu görüşün adları açıklanmayan uzmanlara ait olduğunun altı çizilmiştir. Spotta

“Uzmanlar, ‘Yurt dışında çeşitli terör gruplarına katılmış olan eylemciler, ülkemizde yeterince takibe alınmıyor’ görüşünü savundu” cümlesinde “savundu” eyleminin seçilmesi de gazetenin bu eğilimini yansıtmaktadır.

Zaman Gazetesi’nde haber “İstihbarat yine saldırıları önceden haber alamadı” (Zaman, 3) başlığı ile verilmiş ve MİT eski başkanının ve İçişleri eski bakanının ağzından bu tema yinelenmiştir. Ayrıca “Bomba yüklü araçlarla yapılacak eylemler Ankara’ya bildirilmişti” (Zaman, 2) başlıklı haberde de Başkonsolosluklardan gelen duyumlara yer verilmiştir. Merkez sağ basının aksine Zaman’da istihbarat eksikliğinin altı çizilmektedir.

Gazetelerin ekonomi sayfalarının da saldırıların ekonomide yarattığı şoku gizlemeye çalıştığı sezilmektedir: Örneğin; “Borsada bomba tatili” (Hürriyet, 9) büyük başlığında “tatil” kelimesinin seçimi borsanın kapatılışının keyfilikliğini çağrıştırırken, olumlu bir anlam da yüklemektedir. “...borsanın işlemlere kapatılması finans piyasalarında tarihi bir krizi engelledi” (Hürriyet, 9) spotu ile borsadaki düşüşün yaşanabilecek olana kıyasla çok daha az olduğu ima edilmiştir. “İstanbul’un bombaları yine Avrupa’yı sarstı” (Hürriyet, 9) başlığı ile aynı sayfada biz borsamızı kapatarak atlattığımız halde Avrupa borsalarının bizim kadar ucuz atlatmadığını ileri sürülmektedir.

Sabah Gazetesi de “Açığa satış yapanların çökerttiği borsa tatile çıktı” (Sabah, 7) başlığında borsadaki düşüşün nedenini saldırılara değil, “açığa satış yapanlara” bağlamıştır. “Bombaların sesini duyan yatırımcılar fırsatı kaçırmadı. Elleriinde olan ve olmayan hisselerde satış yaptılar. Borsa çökerken terörden korkan İMKB yönetimi borsayı tatil etti!” spotu ile borsanın çöküş korkusu ile değil, bir terör eyleminden korkularak kapatıldığı ileri sürülmüştür.

“Yurtdışı piyasalar ‘İstanbul’a saldırı’ haberi ile sarsıldı” (Sabah, 9) denildikten sonra “Türkiye çabuk atlatır: Uluslararası yatırım bankaları İstanbul’daki terörist saldırılar sonrası Türk ekonomisine moral verdi” başlığı altında “Analistler, yaşananların yabancı yatırımcıların Türkiye’ye bakışını etkilediğini ancak uzun vadede bunun kalıcı olmadığını açıkladılar. Uzmanlara göre büyümede artış devam edecek” (Sabah, 9) spotu kullanılmıştır.

Milliyet Gazetesi söz konusu haberi “‘Bomba patladı borsa kapandı’, ‘Merkez Bankası rahatlattı’ ve ‘Kara liste olmasın diye Dışişleri görevde’” başlıkları ile vererek özellikle durumun kontrol altında olduğu izlenimini yaratmaya çalışmıştır.

Radikal Gazetesi ise “Piyasalara bomba düştü”, “İlk alarm turizmden geldi”, “Bayram alışverişinde iptal paniği” başlıkları ile yaşanan krizin boyutu hakkında ipuçları verirken “Önlemler paniği azalttı”, “Merkez Bankası: Spekülasyona izin yok” (Radikal, 14-15) başlıkları ile de olumlu gelişmelerin yaşandığını vurgulamak istemiştir.

Zaman Gazetesi ilk sayfasındaki haberde “Para piyasaları teröre prim vermeyerek, iyimser tavrını gün boyunca korudu. Döviz fiyatları terör saldırısı haberine sınırlı tepki gösterdi” cümlelerini kullanmıştır. Devlet Bakanı Kürşad Tüzmen’in sözleri tırnak işareti olmaksızın ve büyük puntolarla “Ekonomi iyiye giderken bombalar tesadüf değil” (Zaman, 10) ekinde başlığa çıkartılırken failerin kimliği hakkında hiçbir bilgi haberde yer almamıştır.

Aynı stratejinin kullanıldığı bir başka haber de “Bush-Blair görüşmesi”dir. Haber incelenen gazetelerin tamamında geniş yer alırken ön plana ABD ve İngiltere’nin Türkiye’nin

yanında oldukları ve söz konusu ülkelerin teröre karşı birlikte savaşılmaması gerektiği savı çıkartılmıştır. İki devlet başkanının ortak söyleminde teröristlerin El Kaide ismi ile bütünleşen aşırı radikal İslami örgütlere mensup olduğu ifade edilirken, eylemlerin ABD politikalarına yönelik saldırılar olduğu hiç dillendirilmemektedir.

Sadece Cumhuriyet Gazetesi “*Bush’la Blair’in buluşması, İstanbul’da düzenlenen kanlı saldırıların gölgesinde gerçekleşti: Londra’ya da ‘bomba’ düştü*” başlığı altında “*İngiltere Başbakanı Blair ve ABD başkanı Bush terörle mücadele konusunda kararlılık mesajı verdiler. Blair, Bush ile birlikte düzenlediği basın toplantısında, Türkiye’deki saldırıdan Bush ya da İngiltere – ABD ittifakının sorumlu olmadığını savundu*” (Cumhuriyet, 11) demiştir. Saldırıların yürütülmekte olan ABD politikaları nedeniyle gerçekleşmiş olabileceğinden bahsedilmiştir.

Milliyet Gazetesi ise söz konusu haberin sadece detay kısmında “*Blair ... saldırıların özellikle Bush-Blair zirvesi sırasında düzenlendiğini ima eden bir gazeteciye, ‘Saldırıdan Başkan Bush ya da İngiltere – ABD ittifakı değil, teröristler sorumlu’ yanıtını verdi*” (Milliyet, 20) dedikten hemen sonra “*Zamanlama Kasıtlı*” alt başlığı altında Alman İstihbarat Örgütü’nün görüşlerine yer vermiştir. Haberde ayrıca “*İngilizler başta olmak üzere dünyadaki birçok milletin neden kendisinden nefret ettiği?’ şeklindeki bir soru üzerine Bush, ‘Özgürlük harika bir şey, bakın burada da halklar düşündüklerini bu sayede söyleyebiliyor. Benden neden nefret ettiklerini bilmiyorum’ dedi*” cümlelerini Bush’un ağzından ifade etmiş, görüşlere karşı tepkisiz kalmıştır.

4.2.3.e. Onlar (Müslüman / Şeriat yanlısı İslam toplulukları)

“Onlar”ın söylemsel kuruluşu sadece “Biz”in tanımlanmasına hizmet etmez; “Biz”de olması kabullenilemeyecek –ama çoğu zaman var olan- kavramların yüklendiği günah keçisi rolü ile ifadesi olduğu milli kimliğin de oluşturucu öğeleri arasına girer. Haber metinlerinde özellikle saldırının amacının ne olduğu sorulduğunda ortaya çıkan “saldırgan Onlar” tanımı Türk Milli Kimliği’nin Cumhuriyetin ilanından itibaren Ötekileştirmeye çalıştığı söylem yapılarını da sergilemektedir. Çünkü kuruluşundan itibaren Türk Milli Kimliği’nin “Öteki”si savaşılan Avrupa değil; “dini dünya görüşünün çerçevelediği eski medeniyet”tir (Bora, 1996, 184). “Osmanlı” ve “din” bilinçli bir şekilde Türk Milli Kimliği inşa sürecinin dışında tutulmaya çalışılmıştır.

Örneğin *El Kaide: Terörün Gölgesi* kitabının yazarı Jason Burke ile bir röportaj yapılarak uzmanın ağzından “*Türkiye radikal İslamcılarının hedefi*” başlığı altında Türkiye “laik”, “Avrupalı”, “Onlar” ise “radikal”, “terörist”, “İslamcı” olarak nitelenmiştir. “*Dış basın: Türkiye Batılı olduğu için hedef*” (Radikal, 9) başlığı altında “*... Yapılan yorumlarda İstanbul’un hedef seçilmesinin nedeni olarak Türkiye’nin Batı ve İsrail’le iyi ilişkileri gösterildi*” denilmektedir. “*Amaç bizi bataklığa çekmek*” (Milliyet, 5) başlığı altında da uzman görüşlerine yer verilerek İsrail ve ABD yanlısı Ortadoğu politikaları saldırıların nedeni olarak gösterilmektedir. Söz konusu haberlerin içeriğinde “Onlar” radikal İslamcı olarak kurgulanırken, “Biz” laik Müslüman, Batı yanlısı olarak tanımlanmaktadır.

Zaman Gazetesi’nde de uzman görüşünden yararlanılarak “*Türkiye, Bush-Blair ve Sharon eksenine dahil edilmek isteniyor*” başlıklı haberde, “*saldırıları, Türkiye’yi ABD-İsrail*

ve İngiltere eksenine dahil etmek isteyen güçlerin tezgahtadığı” söylenmektedir. “Güçler” kelimesinin seçilmesi İslami terör örgütlerinin de üzerinde bir organizasyonun varlığını ima etmektedir.

İslami basının temsilcilerinden Vakit’te failler edilgen cümle yapısı sayesinde üstü kapalı olarak verilmiş, El Kaide ya da radikal İslamcı terör örgütlerinden bahsedilmemiştir. Saldırıların faili “bomba yüklü araç” şeklinde betimlenmiştir: “...görgü tanıkları buradaki patlamanın yoldan geçen bir araçtan kaynaklandığını söyledi” (Vakit, 10) cümlesinde patlamanın “araçtan kaynakladığı” bir de görgü tanıklarına başvurularak pekiştirilmekte, gerçek eyleyen gizlenmektedir. “Beyoğlu’nda 11.00’de meydana gelen patlama ise İngiltere’nin İstanbul Başkonsolosluğu’na düzenlenen bombalı saldırı sonucu oluştu. Bomba yüklü kamyonet Meşrutiyet Caddesi üzerindeki Konsolosluk binasının önünde patladı”; “Patlama sebebiyle çok sayıda yaralı, çevreden yetişen vatandaşlarca hastanelere götürüldü” cümlelerinde eyleyenler “patlama” ve “bomba yüklü araç”tır.

Zaman Gazetesi de benzer bir strateji kullanarak fail içeren cümlelerde “araç” kelimesini özne olarak kullanmıştır. Örneğin ilk sayfadaki küçük patlama fotoğrafının altında “Yine bombalı iki kamyonet” başlığı altında “Dünkü saldırılarda kullanılan bombaların sinagogların önünde patlatılanlarla aynı olduğu sanılıyor. Levent’teki patlamanın park halindeki kırmızı renkli kamyonette gerçekleştirildiği öne sürüldü. Görgü tanıkları Beyoğlu’nda ise seyir halindeki yeşil renkli kamyonetin konsolosluk önünde patladığını kaydetti” denilmektedir.

Gazetelerde saldırıları düzenleyenlere dair kesin bilgi olmamasına rağmen El Kaide şüphesi dolayısıyla “aşırı dinci gruplar” ile “Müslümanlar” arasına mesafe koyma çabası görülmektedir. Diyanet İşleri Başkanlığı’nın Kadir Gecesi dolayısıyla yayınladığı mesaja yer veren Radikal Gazetesi başlık olarak “Diyanet: Dua edin”i (Radikal, 7) seçmiştir. Başbakan Tayyip Erdoğan’ın saldırı ile ilgili demeci gazetelerde geniş yer bulurken Hürriyet Gazetesi “Bunun hesabını her iki alemde verecekler” (Hürriyet, 16) sözlerini başlığa taşımıştır.

İslam yanlısı iktidarla yönetilen bir ülkede yaşamak ve İslamcı oldukları söylenen bir terörist grubun saldırılarına hedef olmak Müslüman kavramını yeniden tanımlamayı gerektirmiştir. Erdoğan’ın “Her iki alemde de hesap verecekler” cümlesinin merkez sağ basın tarafından ön plana çıkarıldığı görülmüştür. Erdoğan’ın ve onun konuşmasını başlığa taşıyan merkez sağ basının Müslüman kavramının sistemi destekler tarzda içeriğini doldurma mücadelesi içinde olduğu görülmektedir. Cumhuriyet Gazetesi ise aynı cümleyi “Saldırının ardından açıklama yapmak için 6,5 saat bekleyen Erdoğan, teröristlere dini mesajla tepki verdi” (Cumhuriyet, 4) şeklinde yorumlamıştır. Cumhuriyet, laiklik kesimin temsilcisi olarak değerlendirilebileceği için terör olaylarının faileri üzerine haberlerini yoğunlaştırmış ve failerin işbirliği içinde olduğu dini örgütler hakkında yapılan araştırmaları yayınlamıştır. Gazete, merkez sağ basının yaptığı aksine milliyetçi birlik temasına tam tezat oluşturacak şekilde, hükümeti Hizbullah’ın üzerine gitmediği, Emniyet Genel Müdürlüğü’ne yaptığı yeni atamalar nedeniyle zamanında önlem almadığı, terörün gerçek boyutunu ve failerini görmezden geldiğini söyleyerek eleştirmektedir.

4.2.3.f. Onlar hakkında olumlu şeyleri vurgulama

Bu strateji haberlerde ötekileştirilen İngiliz gösterici grubu için kullanılmıştır. ABD ve İngiltere'nin Ortadoğu politikalarını ve dolayısıyla Türkiye'nin verdiği desteği de eleştiren göstericiler İngiltere'de Bush-Blair görüşmesini protesto etmek için toplanmışlardır. Bu olay hakkındaki haberler gazetelerde terör olayları ile aynı nedene dayandığı halde çok küçük yer almıştır. Haberin verilmiş tarzı göstericilerin amaçlarını vurgulamadan, olanları karikatürize etmek şeklindedir.

Örneğin *"Bush'un gezisine 'bomba' "* (Radikal, 12) başlıklı haberin -haber yazma ilkelerine göre en az önemli kısmı olan- son paragrafında *"ABD Başkanı 'İngilizler başta olmak üzere birçok milletin neden kendisinden nefret ettiği' sorusunu, önce 'Özgürlük harika bir şey' diye geçiştirmeye çalıştı, sonra 'Benden neden nefret ettiklerin bilmiyorum. Ancak benden nefret edenler de dahil olmak üzere herkesten, bazı ülkelerdeki insanların kendileri kadar rahat ve özgür olmadıklarını bilmesini istiyorum. Yapmaya çalıştığımızın, bu insanlara da özgürlük götürmek olduğunu anlamalarını istiyorum 'dedi"*, denilmektedir. Bu haberin hemen altında küçük bir resim ile İngiltere'deki görüşmeyi protesto edenler Bush heykelini yıkarken gösterilmiş ve *"Sokaklar barış yanlılarının"* (Radikal, 12) şeklinde bir başlık kullanılmıştır. Haberin içeriğinde *"savaş karşıtı büyük bir gösteri"* nitelemesi kullanılmış ve Bush'un heykelinin devrilmesinden sonra *"gösteriyi 5000 polisin kontrol altına aldığı"* ifadesi ile bitirilmiştir. Bu yolla gösteri yasadışı olduğunun özellikle altı çizilerek ve Bush-Blair ittifakına ve Ortadoğu politikalarına değil, "savaşa karşı" olduklarına dikkat çekilerek bitirilmiştir.

Hürriyet Gazetesi'nde söz konusu olayın verilmesi, Bush'un İngiltere ziyareti ile aynı gün gerçekleşmesi kuşkusuz tesadüf olamayacak bu terör eyleminin İngiltere'deki algısının Türkiye'den ne derece farklı olduğu anlamamıza fırsat vermektedir. *"İstanbul'dan siz sorumlusunuz"* (Hürriyet, 12) başlıklı haberde *"Bush'un ziyaretini protesto etmek için günlerdir hazırlanan on binlerce İngiliz gösterici dün İstanbul'da patlayan bombalarla daha da bilendi"* denilmiştir. Katılımcıların ağzından tırnak içinde *"İstanbul'daki terör eylemi, Bush ve Blair'in politikalarına karşı çıkmaya yönelik inancımızı daha da güçlendirdi"* ifadesi kullanılarak *"Ezan eşliğinde Saddam gibi devirdiler"* yazısı ile Radikal'deki resim kullanılmıştır.

Bu haberlerden anlaşılan göstericilerin Türkiye'nin ABD yanlısı politikası nedeniyle saldırıya maruz kaldığını düşündükleridir. ABD-İngiltere ittifakının Ortadoğu politikalarının eleştirisi niteliği taşıyan gösterinin, 5000 kişilik bir polis ekibi tarafından dağıtılacak kadar büyük olduğu da yine satır aralarından anlaşılmaktadır. Türkiye ile bu derece ilgili bir habere dış haber statüsünde değerlendirilerek küçük bir yer ayrılması, detaylandırmaktan kaçınılması şüphesiz kriz zamanında milli birlik ve "istikrar"ın bozulacağı endişesinden kaynaklanıyor olabilir.

Sabah Gazetesi'nin aynı olaya ilişkin haberi *"Saldırıları gündeme oturdu: Bush'un İngiltere ziyareti gölgede kaldı"*, başlığını taşımaktadır. Haberde *"Bush maketinin Irak Lideri Saddam'ın Bağdat'taki heykel gibi devrildiği gösterilerde protestocular şöyle konuştu; 'Irak savaşı yüzünden terör ve intihar saldırıları arttı' "* denilmiş, hemen arkasından da *"Protestoya karşı olan İngilizler de vardı: 'İnsanların El Kaide ve Saddam Hüseyin'i"*

protesto etmemeleri utanç verici. Bu insanlar Türkiye'yi kana bulayanları niye protesto etmiyor?...' ” cümlesi eklenmiştir.

Alıntılarının gösterdiği gibi merkez sağ basında göstericilerin amacı hakkında özellikle muğlak bırakılan bir bağlam bilgisi sezilmektedir. Terör eyleminin ABD-İngiltere görüşmeleri ile aynı güne denk gelmesi kuşku uyandırırken bunun merkez sağ basında görmezden gelindiği ve olayın “Biz”e yönelik olduğu teması üzerine gidilerek milliyetçi bir tutum sergilemek adına terörün “laik-demokratik Türkiye Cumhuriyeti”ne yönelik olduğu temasının beslendiği anlaşılmaktadır. Bu haberlerde anlam, gösteri hakkındaki bilgileri “Kendin hakkında olumsuz şeyleri vurgulama” stratejisi doğrultusunda Türkiye'nin ABD yanlısı tavrını sorgulamadan kapatılmıştır.

5. Sonuç

Milli kimliğin gazetelerde hangi temsil biçimleri ve stratejiler kullanılarak pekiştirildiği üzerine yapılan bu çalışmada milliyetçiliğin işbaşında olduğu kriz sonrası bir dönem incelenmiştir. Terör eylemleri merkez basının temsilcisi olan Sabah, Hürriyet ve Milliyet gazetelerinde açıkça “milli birliğe” yönelik bir tehdit olarak algılanmıştır. Zaman ve Vakit gazetelerinin ise terör eylemlerini “hükümete ve politikalarına” saldırıldığı şeklinde sunduğu görülmektedir.

Her iki grup gazetede de “milli birlik” ve “istikrar” temalarını pekiştirmek amacıyla dramatikleştirme, kurbanlaştırma gibi stratejiler ve abartılı, filmsel bir retorik kullanılmıştır. Terör eylemlerinin yarattığı korku ve panik duygularını arttıran haber üslubu “Türkleri” birarada olmaya çağırarak için kullanılmıştır. Vakit ve Zaman gazeteleri ise korkuyu ülkede var olduğu ileri sürülen istikrarı bozmaması gerektiği savı ile işlemiştir.

Milliyetçilik “20 Kasım” gibi terör eylemlerinden sonra topluma yayılan “korku”dan faydalanarak milli aidiyetleri hatırlatacağı uygun bir ortam bulmaktadır. “Vatanseverlik” kisvesi altında milli temalar meşruiyet kazanmaktadır. Tehdit altında olduğu iması ile “ulus”, milli kimlik temsillerini taşıyan mensuplarını etrafında birlik olmaya çağırılmaktadır. Gazeteler bunu siyasetçilerin söylemlerini kendi söylemleri kıldıkları dilsel bir yapı kullanarak gerçekleştirdikleri gibi, doğrudan haber yazma tekniklerini ya da kendi yorumlarını kullanarak da yapabilmektedirler.

Küreselleşmenin tehdidi altında olsa da milliyetçilik kendine sığınacak yeni limanlar bulmuş gibi görünmektedir.

Kaynaklar

- Anderson, B. (1995). *Hayali Cemaatler*, İstanbul: Metis Yayınları
- Billig, M. (2002). *Banal Milliyetçilik*, İstanbul: Gelenek Yayıncılık
- Bilgin, N. (2003) *Sosyal Psikoloji Sözlüğü*, İstanbul: Bağlam Yayınları
- Delannoi, G. (1998). “Milliyetçilik Ve İdeolojik Kataliz”, *Uluslar Ve Milliyetçilikler*, Derleyen: Leca, J., İstanbul: Metis Yayınları
- Dursun, Ç. (2001). *Televizyon Haberlerinde İdeoloji*, Ankara: İmge Yayınevi
- Hobsbawn, E.J. (1995). *1780'den Günümüze Milletler Ve Milliyetçilik 'Program, Mit, Gerçeklik'*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları

- Gellner, E. (1998). *Milliyetçiliğe Bakmak*, İstanbul:İletişim Yayınları
- İnal, A. (1996). *Haberi Okumak*, İstanbul: Temuçin Yayınları
- Laclau, E. & Mouffe, C. (1992). *Hegemonya Ve Sosyalist Strateji*, İstanbul: Birikim Yayınları
- Larran, (1995). *İdeoloji Ve Kültürel Kimlik*, İstanbul: Sarmal Yayınevi
- Morley&Robins. (1997). *Kimlik Mekanları*, İstanbul: Ayrıntı Yayınları
- Oktar, L. (2002). Laik Antilaik Söylemlerde Biz/Onlar Çatışması, *Laik Antilaik Çatışmasında Farklı Söylemler*, Dokuz Eylül Yayınları: İzmir
- Rutherford, J. (1997). *Kimlik*, İstanbul: Sarmal Yayınları
- Üşür, S. (1997). *İdeolojinin Serüveni*, Ankara: İmge Yayınevi
- Van Dijk, T. (2003). Söylem Ve İdeoloji, *Söylem Ve İdeoloji*, İstanbul: Su Yayınları
- Van Dijk, T. (1998). *Ideology: A Multidisciplinary Approach*, London: Sage Publications